

НАШ ЈЕЗИК

Књига XLII

Св. 3–4 (2011)

САДРЖАЈ

Расправе и члапци

Још једном о глаголу <i>требати</i> : теорија, употреба и норма (ДУШКА КЛИКОВАЦ)	3
Структура и значење ироничних фразама у српском језику (МИЛАН ШИПКА)	25
Два сродна реченична конституента – допунски предикатив и предикативни атрибут (АЛЕКСАНДРА МАРКОВИЋ)	29
О лексичким спојевима с именицом <i>мода</i> и придевом <i>модни</i> (ДРАГАНА ЦВИЈОВИЋ)	39

Прикази

Милан Шипка, <i>Стандарднојезичка преиспитивања 3</i> (ДАНИЈЕЛА СТАНИЋ)	47
Милица Радовић-Гешић, <i>Грамаћички и лингвистички појмовник</i> (МАРИНА СПАСОЈЕВИЋ)	53
Зборник <i>Језички систем и употреба језика</i> (МАРИЈА МИЛОСАВЉЕВИЋ-ТОДОРОВИЋ)	57
Гордана Штрбац, <i>Дојуне комуникативних глагола</i> . <i>Синтаксичко-семантички и лексикографски опис</i> (СВЕТЛАНА СЛИЈЕПЧЕВИЋ)	61
Марина Николић, <i>Сводни рејсјеар ијшања из српске јоворне културе:</i> <i>према језичким саветницима</i> (ИВАНА МАРИНКОВИЋ)	65

In memoriam

Милан Шипка (1931–2011) (СРЕТО ТАНАСИЋ)	67
Академик Асим Пецо (27. јун 1927 – 7. децембар 2011) (ЖИВОЈИН СТАНОЈЧИЋ)	71

Милица Радовић-Тешић, *Грамајички и лингвистички појмовник**

Подизању нивоа језичке културе и неговању правилног језичког израза не доприносе само нормативне граматике, језички и правописни саветници и приручници, него и дела енциклопедијског карактера у којима се износи и тумачи инвентар лингвистичких термина и других појмова везаних за област науке о језику. Наиме, језичко правило ваља и разумети, што није могуће без одговарајућег терминолошког апарата. Српска лингвистичка библиографија, нажалост, није богата приручницима међу чијим би корицама заинтересовани корисник могао да нађе објашњење лингвистичких термина. Такви су само *Српскохрватски језик*, Енциклопедијски лексикон Мозаик знања (Београд, 1972), *Енциклопедијски рјечник лингвистичких назива*, I–II (Загреб, 1969) Рикарда Симеона или преводи *Кембричке енциклопедије језика* (Београд, 1995) и *Енциклопедијској речника модерне лингвистике* (Београд, 1988) Дејвида Кристала¹. Ову празнину од сада у приличној мери, макар у наставној пракси, може умањити најновија књига *Грамајички и лингвистички појмовник* Милице Радовић-Тешић, професора на Учитељском факултету Београдског универзитета и редактора Речника САНУ. Ове две чињенице из ауторкине биографије у великој мери су одредиле и карактер ове књиге, која започиње „Уводним напоменама“ (7–14), а затим на скоро сто педесет страна, под насловом „Термини и блиски појмови“ (17–157), азбучним редом, доноси дефиниције и тумачења лингвистичких појава, завршивши се списком „Литература“ (161) и резимеом на енглеском језику „Summary“ (165). Дакле, потреба за оваквим приручником произашла је из практичних разлога, на основу наставног искуства, а организацији књиге, те прецизности, концизности и информативности дефиниција и описа у њој допринео је вишедеценијски лексикографски рад М. Радовић-Тешић.

У првом реду, књига треба да попуни недостатак лексикографског приручника који би олакшао усвајање градива из граматике српског језика ученицима и студентима, односно презентацију тог градива наставницима. Ауторка се иначе уверила да не постоји пракса (да не кажемо култура) употребе речника приликом савладавања градива у настави српског језика, и то не само

* Едиција Појмовник, Књига 1, Београд: Учитељски факултет, 2011, 162 стр.

¹ Руски лингвистички речници нису нам доступни у преводима.

на нижим нивоима образовања већ и на универзитетском. Укључивањем овог приручника у студијски програм код будућих наставника створила би се навика да користе речнике, енциклопедије и сличне приручнике и у наставној пракси.

Како М. Радовић-Теших наглашава, за наставу је веома важно и то да се осавремењава и допуњује резултатима нових истраживања, односно да се иновира и појмовни и термилошки апарат. Тако се традиционална граматичка терминологија проширила терминима које су донели нови приступи проучавању језика, што треба приближити и студентима, али и професорима. Дакле, нови термини се морају објашњавати, систематизовати и презентовати, како би се успешно могла пратити научна продукција и унапређивати наставни процес, те усклађивати са новим сазнањима.

Књига није преамбициозно замишљена, она представља, као што и ауторка истиче, „мали термилошки појмовник, који садржи све појмове и термине из програмских курсева који су предвиђени за усвајање“ (8). Њоме се настоји покрити поље лингвистичких термина и појмова који се срећу у уџбеницима и приручницима на основу којих се изводи настава језика на филолошким и учитељским факултетима. Приручник је заснован на грађи насталој ексерпцијом устаљених и фреквентних термина и појмова у граматичкој литератури која се користи у настави језика у средњим школа и на филолошким и учитељским факултетима. Термини који би се означили као застарели, као и нови који нису ушли у ширу употребу, нису се нашли у овој књизи.

Материјал је алфабетски систематизован, сажето и експлицитно представљен у виду одредница. Ауторка на одговарајућим местима наводи и уобичајене домаће термине, али и њихове интернационалне синониме (нпр. **дуративни глаголи** в. *трајни глаголи*, **птеративни глагол** в. *учесћали глаголи*, **фрикативни сугласници** в. *сјрујни сујласници*, **хупгаризам** в. *мађаризам*), и обрнуто (нпр. **двојезпчност** в. *билинџизам*, **заповедни пачп** в. *имјерајив*, **зпачењска позајмпца** в. *калк*), повезујући их упућивањем. Синоними (интернационалног порекла) такође се наводе у загради код уобичајеног домаћег термина (нпр. *вољне (волунџајивне) реченице*, *глаголски вид (асјекџ)*, *двоуснени (билабијални) сујласници*, *закључне (конклузивне) реченице*, *основни (главни, кардинални) бројеви*, *сасјавне (којулајивне) реченице* итд.). Неретко се даје и етимологија (нпр. код *адверби*, *аорисџ*, *јенијив*, *ејијетџ*, *индикатив*, *метонимија*, *јадежи*, *синџакса*, *флексија*, *фонетика*), а такође се примерима илуструју неке граматичке и лексичке појаве (нпр. код реченичних конституента, свих врста независних и зависних реченица, позајмљеница итд.).

Највећи део књиге чине термини широке употребе традиционалног граматичког приступа, с обзиром на чињеницу да они покривају терминологију ове области из школског програма српског језика. Такве су, рецимо, поред основних термина *трамајика*, *трамајичка основа*, *трамајички насјавци*, одреднице којима се покривају основни нивои језичке структуре: *фонетика*, *глас*, *самојласници (вокали)*, *сујласници (консонанти)*, *сонанти*, *уснени сујласници*, *зубни сујласници* итд.; *акцентуација*, *двојсилазни акценат*, *двојсилазни акценат*, *крајкосилазни акценат*, *крајкоузлазни акценат*, *новошјокавска акценат* итд.; *гласовне промене*, *јалајализација*, *сибларизација*, *јојовање*, *једначење сујласника по звучности* итд. (али и новији термини из ове сфере: *фонологија*, *фонема*, *алофон*, *алтернација* итд.); *морфологија*, *морфе-*

ма, аломорф, род, врсте (категорије) речи, непроменљиве речи, непроменљиве речи, суфлејивизам, именице, власитије именице, збирне (колективне) именице итд.; заменице, именичке заменице, иридевске заменице итд.; иридеви, компарација итд.; бројеви, основни (главни, кардинални) бројеви, збирни бројеви, редни бројеви, бројне именице, бројни иридеви итд.; деклинабилан, деклинација, падежи, номинатив, јенив итд.; глаголи, глаголска основа, глаголски наставац, глаголске врсте, глаголски вид (аспект), глаголски род, глаголски облици итд.; творба речи, суфиксација, деривација, слањање, комбинована творба, сјојни вокал, суфикс, ирефикс, афикс, творбено инездо, твореница итд.; синтакса, субјекат, иредикат, објекат, ајозиција, ајозитив, актуелни квалификатив, реченица, сложене реченице, саставне (којулативне) реченице, изричне (декларативне) реченице, актив, пасив, индикатив, конструција, реција, валенца, кохезија итд. Што се појмова и термина везаних за речнички фонд тиче, поред уобичајених термина *реч*, синоними, антоними, хомоними, архаизми, јогајменице и сл., у граматикама из последње деценије XX века срећемо и термине, као што су *лексема*, *лексика*, *лексичко значење* итд., те их доноси и овај појмовник. Нарочиту новину у термилошки систем уносе семантичка (лексичко-семантичка) проучавања, те се у овој књизи може наћи објашњење за термине као што су *денојат*, *десинај*, *конојат*, *јолисемија*, *моносемија*, *комјоненцијална (комјоненјна) анализа*, *сема*, *архисема*, *хиероним*, *хионим*, *квантификајтор* итд. У књизи срећемо и одреднице *лексикограф*, *лексикографија*, *тезаурус*, *речници*, које се односе на систематско представљање лексичког фонда.

Такође, овај приручник доноси податке о лингвистичким правцима и школама које су у XX веку знатно утицале на језичка проучавања, као нпр. *младограматичарска школа*, *Прашка лингвистичка школа* (те њене термине *бинарно*, *дисинктивна обележја*, *маркиран* и сл.), *структурална лингвистика*, или нове као *којнитивна теорија језика*, *теорија јоворних чинова* итд. Ауторка такође успоставља одреднице и за лингвистичке дисциплине као што су *антиројонимија*, *ономасика*, *лијовосилистик*, *лингвистичка теорија*, *лингвистичка сјатистика*, *мајемајичка лингвистика*, *социоллингвистика*, *јсихоллингвистика*, *етнолингвистика*, *балканологија* итд. Даље се срећу и објашњавају термини у вези са њима, нпр. *ономасика* – *етник*, *кшетик* и сл. У речнику се могу наћи и одреднице које се односе на фундаменталне приступе језику као *дијахронијска лингвистика*, *синхронијска лингвистика*, затим за методе које су обележиле развој науке о језику као *компаративно-историјска метода* и сл.

У овој књизи се запажа и неколико слојева одредница које би дале за право да се у наслову нађе и детерминатив *с р п к и*. То су јединице нетермилошког карактера које се односе на српски књижевни језик и његову историју, а неретко имају и шири културни значај. Такве су рецимо одреднице који се односе на старије типове књижевног језика: *старословенски језик*, *староцрквенословенски језик*, *српскословенски језик*, *српска редакција*, *рускословенски језик*, *славеносрпски (славеносерпски) језик*, *црквенословенски језик*, затим на значајне споменике: *Мирослављево јеванђеље*, *Повеља Кулина бана*, *Законик цара Стефана Душана*, на личности везане за период књижевнојезичког стваралаштва пре Вукове реформе: *Ђурило и Методије*; *Константин*, *Филозоф*; *Венцловић*, *Гаврил Стефановић*; *Орфелин*, *Захарија*; *Обрадовић*, *Доситеј*;

Мушицки, Лукијан. У књигу су, разуме се, уврштени и појмови везани за Вукову језичку и правописну реформу, као значајна дела *Рајн за српски језик и њравопис*, *Српски рјечник*, те одреднице о њеним носиоцима: *Караџић, Вук Стјепановић; Даничић, Ђуро; Койићар, Јернеј*, или личностима које су биле узор у појединим сегментима те реформе: *Аделуні, Јохан Кристијоф; Мркаљ, Сава* итд. Појмовник доноси и одреднице које објашњавају утемељење савременог књижевног језика на Вуковој основи и његов даљи развој попут *Бечки књижевни дојовор, Новосадски књижевни дојовор, београдски сјил*.

Граматицари на чијем делу почива данашња србистика, теоретичари, писци средњошколских и универзитетских граматика такође су наведени у овом приручнику: *Белић, Александар* (као и његов термин *констанције (језичке)*); *Маретић, Томислав; Стјепановић, Михаило; Пешикан, Мићар; Ивић, Милка; Ивић, Павле; Стјанојчић, Живојин; Појовић, Љубомир* (и његов термин *комуникајивна реченица*); *Симић, Радоје*, затим лексикографи германисти *Канірија, Светјомир и Ристић, Јован*. Од светских лингвистичких имена заступљени су *Јакобсон, Роман и Сосир, Фердинанд де* (и његови термини *language, langue, parole*). Врло је информативна и значајна одредница *језички часописи*, затим *ЈФ, Наш језик*, али и одреднице које се односе на значајне институције везане за неговање језика као *Вукова задужбина, Мајица српска*.

Појмовник доноси и термине везане за правопис: *Белићев њравопис, Правопис српскохрватској књижевној језика, Правопис српској језика*, затим писма: *босанчица, глагољица, ћирилица, латиница, јојица*; називе графема у старој ћирилици: *јай, јери, дебело јер, ѿанко јер*, али и термине као *курзив, дијакријички знаци, дивиз* и сл. правописне и интерпункцијске знаке итд. У њему су заступљени термини из области језичке културе: *језичка норма, њуризам* и сл., али и из методологије лингвистичких истраживања, као што су *ексцериција, језички узорак* и сл.

Књига пред нама представља значајан помак и осавремењење у представљању граматичке терминологије у српској лингвистици. Она, с једне стране, прати развој лингвистике, а, с друге, потребе и промене у наставној пракси. Овом приликом смо поменули неке од одредница које се могу наћи у *Грамајичком и линвистичком појмовнику* Милице Радовић-Тешић (осим наведених има и термина из области дијалектологије, функционалних стилова итд.). По представљеном материјалу, видимо да је појмовник солидно утемељен и да у малом доноси граматику и историју српског књижевног језика. Његова вредност за наставу граматике српског језика биће од великог значаја, и уверени смо да ће овај приручник испунити своју мисију.

Марина Сјасојевић